

Arosfåglar

ÅRGÅNG 12 1987 Nr 4

REDAKTION Ghia Krantz, Högviltsv. 35, 722 42 Västerås. Tel. 33 19 70
Niclas Backström, Bakplåtsv. 10, 724 76 Västerås. Tel. 35 48 97
Ann-Britt Fernström, Florag. 19, 724 61 Västerås. Tel. 11 18 47

AROSFÅGLAR utges av VÄSTERÅS ORNITOLOGISKA KLUBB, c/o Ulf Carlson, Byggmästarev. 20, 734 00 Hallstahammar, och utkommer med fyra nummer per år. Tidningen och medlemskap i VOK erhålles genom att sätta in 40,- på postgiro nr 1 13 30-8. Adressändringar sändes till Ulf Carlson.

VOK har till ändamål att främja utforskandet och skyddet av (främst) Västerås kommuns fågelfauna, att verka för att hos allmänheten väcka och underhålla intresset för fågelfaunan. Dessa mål vill VOK försöka förverkliga bl a genom att ordna föredrag, excursioner samt genom utgivning av AROSFÅGLAR fyra gånger per år.

VÄSTERÅS ORNITOLOGISKA KLUBB

- Ordf Vakant
v ordf Tomas Gustavsson, Stångjärmsg. 212, 724 73 Västerås. Tel. 35 95 03
Sekr Gunnar Lignell, Jaktplansg. 1B, 723 48 Västerås. Tel. 14 56 17
v sekrlennart Gladh, Flintmästareg. 53, 723 53 Västerås. Tel. 12 45 81
Kassör Ulf Carlson, Byggmästarev. 20, 734 00 Hallstahammar.
Tel. 0220/156 06
- Ledamöter Bengt Johansson, Fullteöv. 21, 724 65 Västerås. Tel. 11 68 43
Hans-Olof Hellkvist, Ekeholm, Barkarö. Tel. 520 26
Martin Green, Gräsvärvsv. 36, 724 70 Västerås. Tel. 35 71 73
Suppl Ghia Krantz, Högviltsv. 35, 722 42 Västerås. Tel. 33 19 70
Niclas Backström, Bakplåtsv. 10, 724 76 Västerås. Tel. 35 48 97
- Stugkommitté Martin Green (adress se ovan), Hans Larsson, Lars Dahlberg, för Åkeräng Ulf Lundström, Magnus Karlsson och Niclas Backström.
- Rapportkommitté Hans-Olof Hellkvist (rapportmottagare, adress se ovan), Martin Green, Magnus Carlsson och Niclas Backström.
- Programkommitté Kerstin Jahnke, Ringduveg. 133, 724 70 Västerås. Tel. 35 77 96
Ghia Krantz, Tomas Gustavsson och Folke Söderberg.

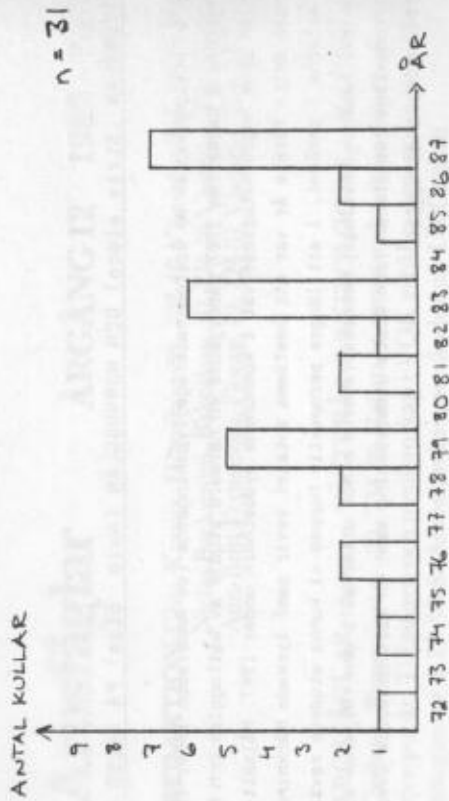
KATTUGGLAN (Strix aluco) OCH HORNUGGLAN (Asio otus) PÅ ÅNGSÖ.

Som en utvidgning av de årliga nattfågellysningarna (se Andersson 1984, 1985; Liljefors & Backström 1987) påbörjades en närmare studie av kattugglan och hornugglan inom Ångsö naturreservat i kommunens sydosthörn under 1987. Målsättningen detta första år var att bestämma antalet revir samt lyckade häckningar av arterna i området. I ett längre perspektiv hoppes vi kunna studera revirstorlek, häckningsbiologi, hemortstrohet m m hos arterna. I den följande artikeln redovisas resultaten från årets undersökning samt en kort historik över områdets häckande ugglor.

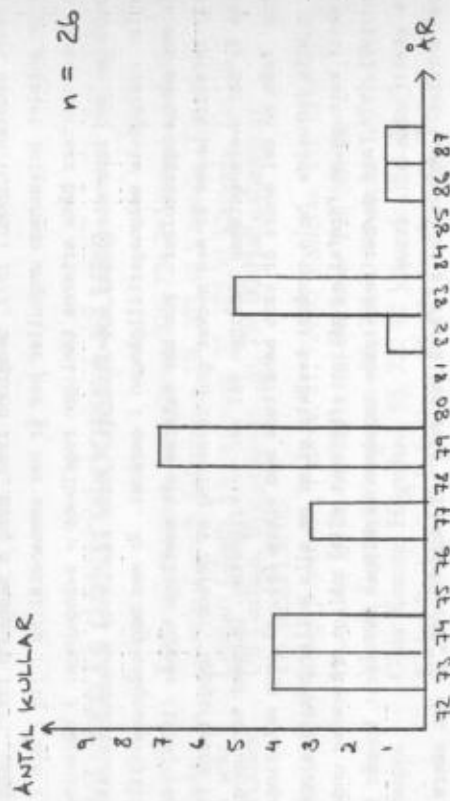
HISTORIK

Ångsöområdet har bevakats regelbundet av ornitologer sedan 1972, då VOK kom i besittning av torpet Åkeräng på östra delen av ön. Området besöktes även tidigare av ornitologer, men uppgifter från den tiden är mycket sparsamma. Fr o m 1972 finns dock tillgång till de dagboksanteckningar som förts i Åkeräng och samtliga katt- och hornuggleobservationer införda i dessa har sammanställts. Området har dessutom varit föremål för noggrannare ornitologiska inventeringar vid tre tillfällen och material har även hämtats från de publicerade resultaten av dessa arbeten (Lindell 1972, Skoglund 1980, Berg & Skoglund 1985). Uppgifter om antalet inlyssnade ungpullar per år har sammanställts i fig 1 och 2. Som synes uppvisar båda arterna tämligen regelbundna svängningar i häckningsframgången med toppnoteringar ungefär vart fjärde år. Dessa svängningar åter speglar rimligtvis smångartatillgången i området. År med hög smångartatillgång = År med många ungpullar. Här bör noteras att samtliga toppår (1979, 1983, 1987) infallit under år med mycket god bevakning av området. Uppgifterna från dessa år bör överensstämma tämligen väl med verkligheten. Däremot kan uppgifterna från en del andra år vara behäftade med vissa fel, då inga noteringar har gjorts huruvida hela området besökts eller om alla kullar skrivits upp. Särskilt kattugglan förefaller dåligt eftersökt eller dåligt antecknad under åren 1972-1977. Att de här redovisade toppåren verkligen har varit toppår är dock ställt utom alla tvivel.

Medan antalet ungpullar är förhållandevis väldokumenterat, är det sämre ställt med uppgifter om antalet revir av arterna i området. Från de inventeringar som gjorts kan man utläsa följande om kattugglan. Lindell (1972) anger 6-8 revir 1972, Skoglund (1980) redovisar 7 revir 1979 och Berg & Skoglund (1985) uppger 9 revir 1983-1984. Då dessa uppgifter huvudsakligen baseras på härdade ungpullar och då inventeringsinsatsen nattetid under det inledande

Figur 1: Antal rapporterade kattugglekullar per år 1972-1987

Figur 2: Antal rapporterade hornugglekullar per år 1972-1987

skedet av ugglornas häckningsång, d v s mars-april, i regel varit skral, kan man misstänka att dessa siffror ligger något under det egentliga antalet revir (se vidare under DISKUSSION). Inte heller dagbokanteckningarna ger så mycket "kött på benen" på denna punkt. Noteringar om spelande kattugglor finns förvisso från alla år, men är mycket ojäma i sin omfattning beroende på varierande ornitologisk aktivitet i området. Antalet rapporterade spelande hanar varierar mellan 2 och 11 per år med ett medelvärde på 6. (1987 ej medtagit i beräkningen.)

Uppgifter om hornugglerevir, m o spelande hornugglor, är ännu sällsyntare. Detta kan tänkas bero på att artens spelläte inte alls hörs lika långt som kattugglans. Dessutom är artens spelintensitet inte alls lika hög som den relativt "spelvilliga" kattugglans. De allra flesta noteringarna rör istället tilliggande ungvullar och noteringar utanför häckningsåret (se fig 2) är överhuvudtaget mycket sällsynta. Huruvida antalet påbörjade häckningar står i proportion till antalet hörda ungvullar är därmed omöjligt att uttala sig om med det tillgängliga materialet som grund.

Sammanfattningsvis kan sägas att antalet revir av våra häckande ugglor på Ångsö, trots en tämligen diger fåltverksamhet, är ganska dåligt känt. Det var bl a detta som årets undersökning ämnade råde bot på.

NAGOT OM FÖRUTSÄTTNINGARNA INFÖR 1987 ÅRS FÄLTARBETE.

Förväntningarna var högt ställda inför 1987. De flesta tecknen pekade på att det skulle bli ett gott uggleår. Smågnagarnas populationscykel följer i regel en fyraårig bana och detsamma gör därmed antalet ugglehäckningar. Nu var det fyra år sedan det senaste toppåret 1983 och ett nytt toppår sålunda borde vara på gång. Som ett tecken på detta hade andelen åkersork (*Microtus agrestis*), den bytesart som antas styra ugglornas häckningsframgång i stor utsträckning (Andersson 1984), i insamlade spybollar från en överdragningsplats för kattuggla på ön ökat till nära 40% under årets första månader efter att helt ha saknats de närmast föregående åren (Andersson 1985, Liljefors & Backström 1987). Då kattugglan är något av en födoopportunist, d v s anpassar sitt födoväl efter tillgången på lämpliga bytesdjur (Källander 1977, Mikkola 1983), kan man med gott fog anta att den ökade åkersorkandelen i spybollarna återspeglar en reell ökning av åkersorkpopulationen i markerna. Det mesta såg alltså i just ut inför årets ugglesång.

UNDERSÖKNINGSOMRÅDETS AVGRÄNSNING, MATERIAL OCH METOD 1987

Det valda undersökningsområdet består av Ångsö naturreservat, d v s huvuddön Ångsö med omkringliggande mindre öar. Totalt har området en landyta på ca

27 km², varav ca 17 km² skogsmark och ca 10 km² öppen mark i form av åker. Områdets topografi finns närmare beskriven av Skoglund (1980) och Berg & Skoglund (1985). Att just Ångsö valdes som studieområde beror bl a på att vi visste att det fanns goda förutsättningar för ugglestudier på ön (fast sten av kattuggla, hornuggla vissa år), att området har tydliga naturliga gränser samt sist men inte minst att VOK:s klubbstuga finns där. Dennes existens löser ju en del praktiska problem som t ex övernattningar under kalla vintervinternätter m m.

Årets studier koncentrerades till huvudön, då vissa begränsningar var tvungna p g a den låga personaltillgången, och bedrevs enligt följande rutiner. Under fem helger i mars-april och juni (13-14.3, 20-22.3, 3-4.4, 6-7.6 och 23-24.6) genomfördes organiserade ugglelysningar, då så stor del som möjligt av ön täcktes av observatörer som avverkade rutten till fots eller per cykel. De flesta rutterna genomfördes från skymningen och tre timmar framåt i mars-april. I juni togs givetvis hela natten i anspråk.

Samtliga uggleobservationer prickades in på fältkartor och försågs med en kort kommenter och tidsangivelse. Detta gav totalt 52 kattugglenoteringar och 4 hornuggledito. Dessutom fanns en mapp med kartor utlagd i Åkeräng där besökande kunde fylla i sina "tillfälliga" uggleobservationer. Detta gav ytterligare 24 kattuggle- och 5 hornugglenoteringar. Sammanlagt består alltså materialet av 76 kattuggle- och 9 hornuggleobservationer.

RESULTAT 1987 - KATTUGGLA

Som nämnts ovan bokfördes 76 kattuggleobservationer under året, ett resultat som måste anses som tillfredsställande. 73 av dessa gjordes under perioden 25 feb - 30 jun. Dessas fördelning i tiden och på olika kategorier redovisas i tabell 1. Efter fältsäsongens slut prickades samtliga observationer in på en karta och antalet revir har därefter beräknats. Följande kriterier användes vid bedömningen av ett revir.

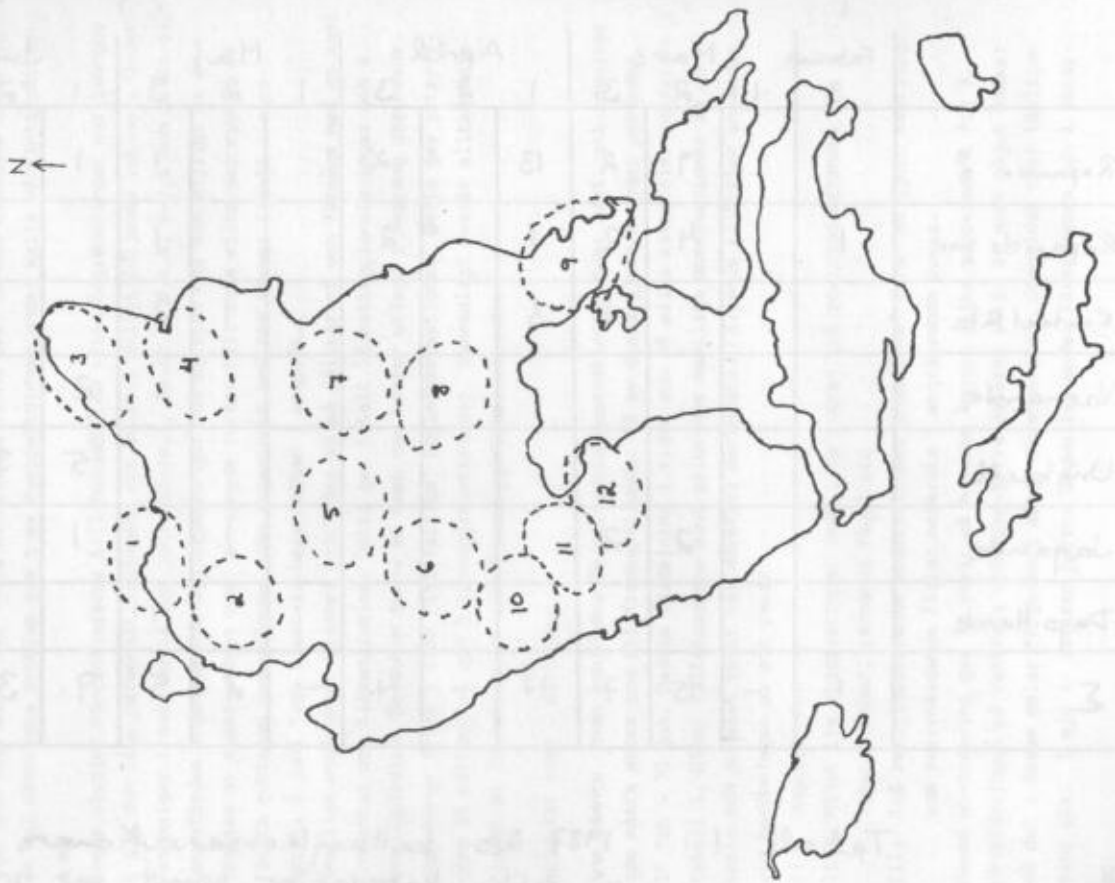
- I: Ungkull hörd
- II: Minst tre observationer inom 1 km² varav två revirindikerande, d v s ropande hanar, varnande fågel etc
- III: Två revirindikerande observationer inom 1 km² varav en gjord samtidigt som revirhävande fåglar noterats i angränsande revir.

Denna utvärdering gav 12 revir på huvudön Ångsö, vilka redovisas i fig 3. Utvärderingen på centrala och nordvästra delarna av ön är dock något osäker då det i dessa delar förekommit många observationer utspridda över tämligen stor yta. I sju av reviren hördes ungvullar under försommaren och i ytter-

Revir	Ropande ♂	Ropande par	Kontaktfate	Varnande	Ungkull	Uppande	Dags/Hanar	Σ
1	1	1	1	2	5	1		11
2	2	2	1		6	2		13
3	9	4			3			16
4	2	2	1					5
5	13	1	3					17
6	2	2						4
7	2	2						4
8	2	1	1					4
9	1	1	2					4
10	1	1	1					3
11	1	1	1					3
12	1	1	1					3
13	1	1	1					3
14	1	1	1					3
15	1	1	1					3
16	1	1	1					3
17	1	1	1					3
18	1	1	1					3
19	1	1	1					3
20	1	1	1					3
21	1	1	1					3
22	1	1	1					3
23	1	1	1					3
24	1	1	1					3
25	1	1	1					3
26	1	1	1					3
27	1	1	1					3
28	1	1	1					3
29	1	1	1					3
30	1	1	1					3
31	1	1	1					3
32	1	1	1					3
33	1	1	1					3
34	1	1	1					3
35	1	1	1					3
36	1	1	1					3
37	1	1	1					3
38	1	1	1					3
39	1	1	1					3
40	1	1	1					3
41	1	1	1					3
42	1	1	1					3
43	1	1	1					3
44	1	1	1					3
45	1	1	1					3
46	1	1	1					3
47	1	1	1					3
48	1	1	1					3
49	1	1	1					3
50	1	1	1					3
51	1	1	1					3
52	1	1	1					3
53	1	1	1					3
54	1	1	1					3
55	1	1	1					3
56	1	1	1					3
57	1	1	1					3
58	1	1	1					3
59	1	1	1					3
60	1	1	1					3
61	1	1	1					3
62	1	1	1					3
63	1	1	1					3
64	1	1	1					3
65	1	1	1					3
66	1	1	1					3
67	1	1	1					3
68	1	1	1					3
69	1	1	1					3
70	1	1	1					3
71	1	1	1					3
72	1	1	1					3
73	1	1	1					3
74	1	1	1					3
75	1	1	1					3
76	1	1	1					3
77	1	1	1					3
78	1	1	1					3
79	1	1	1					3
80	1	1	1					3
81	1	1	1					3
82	1	1	1					3
83	1	1	1					3
84	1	1	1					3
85	1	1	1					3
86	1	1	1					3
87	1	1	1					3
88	1	1	1					3
89	1	1	1					3
90	1	1	1					3
91	1	1	1					3
92	1	1	1					3
93	1	1	1					3
94	1	1	1					3
95	1	1	1					3
96	1	1	1					3
97	1	1	1					3
98	1	1	1					3
99	1	1	1					3
100	1	1	1					3

Tabell 1: 1987 års kattuggleobservationers fördelning på olika kategorier samt per 10 dagarstopp.

Figur 3: Kattugglerevir på huvudön Ångsö 1987. Revirens numrering överensstämmer med tabell 2. Observera att revirens exakta avgränsningar inte är klarlagda utan enbart mycket ungefärligt uttryckade i denna figur.

Revir	Ropande hane	Ropande par	Parning	Unghull
1	X	X		X
2	X			
3	X	X	X	X
4	X	X		
5	X			X
6	X			X
7	X	X	X	
8	X	X	X	
9	X			X
10	X			
11	X	X	X	X
12	X	X		X
Σ	12	7	4	7

Tabell 2: Visar vilken typ av aktivitet som noterades i de olika kattugglereviren 1987. Revirens numrering överensstämmer med Figur 3.

ligare tre revir noterades förekomst av ett par. Parning observerades i två av dessa revir. I två revir slutligen hördes endast spelande hanar (se tabell 2).

De sju ungpullarna innehöll sammanlagt minst 16-18 ungfåglar, vilket ger en genomsnittlig kullstorlek på 2,3 - 2,6 ungar/kull. En siffra som ligger något under den som Mikkola (1983) redovisar för ett finskt material. Denna siffra, 3,05 ungar/kull, baseras dock på boungar och bör därmed kanske ligga något högre än vår, som bygger på ungar som hoppat ur boet.

HORNUGGLA

Medan kattugglorna infriade alla högt ställda förväntningar blev hornuggle-resultatet något av en besvikelse. Endast 9 observationer under året, vilka här kort ska sammanfattas. Spelande fåglar hördes på två platser på öns nord-östra delar i början av april. Därefter dröjde det ända till början av juni innan arten noterades igen, denna gång i form av en jagande fågel vid Högs-holm. Några dagar senare sågs en obestämd Asio-uggla, troligen hornuggla, korså Oxfjården med riktning mot Uppland. Sedan lyste arten med sin frånvaro i ytterligare en och en halv månad. En kväll i slutet av juli satt så plötsligt tre flygga hornuggleungar helt fräckt i syrenhäcken utanför Åkeräng på svajiga vingar flög de sedan ner till Lobbarn. Då ungarerna redan var flygga kan deras födelseplats ej närmare bestämmas. Den lär dock knappast ligga på den plats där de upptäcktes ... Nåväl, en inte alltför oförsiktig teori är att de sett dagens ljus någonstans på östra Ångsö. Kanske kom de från någon av de platser där spelande fåglar hördes under våren?? Ytterligare tre observationer av hornugglor gjordes i närheten av Åkeräng under aug-sep. Ung-fåglaerna?

DISKUSSION

I den följande korta diskussionen ska jag endast uppehålla mig vid frågan: Hur nära sanningen ligger vårt resultat på 12 kattugglerevir? Frågor om relationen lyckade häckningar kontra revir, hornugglans par samma uppträdande m m kommer att tas upp i en senare artikel då insamlade kattugglespybollar från häcknings säsongen och därmed näringsunderlaget för uggorna ännu ej analyserats. Överensstämmer då vårt resultat, 12 kattugglerevir, med verkligheten? Tidigare inventeringar har ju endast visat på ca hälften av denna siffra (tre av reviren 1983-1984 låg på andra öar än Ångsön - Berg & Skoglund 1985). Då dessa resultat, som tidigare omnämnts, i stor utsträckning bygger på hörda

ungkullar bör de ligga en bit under det egentliga antalet revir. Undersökningar av den ekologiskt närbesläktade slagugglan har visat att i medeltal 59% av de påbörjade häckningarna resulterar i flygga ungar under toppåren (Lundberg 1979). Om vi använder oss av toppnoteringarna från åren 1979, 1983 och 1987 då 5, 6 och 7 kattugglekullar inlysnades på Ångsö och sedan räknar med samma häckningsframgång som hos slagugglan, får vi fram att antalet påbörjade häckningar per toppår bör ha legat runt 10. Tillsammans med uppgiften att ca 85% av en kattugglepopulation påbörjar häckning under ett toppår (Cramp 1985) ger det precis 12 revir för Ångsös del, dvs exakt vår siffra från 1987! Om vi sen tar befintliga täthetsuppgifter till hjälp för att kontrollera tillförlitligheten i vårt resultat kommer vi fram till följande. Cramp (1985) anger att "kattuggletätheten" i lämpliga områden i Nordeuropa är 0,5 - 1,6 revir/km² skogsmark. Motsvarande täthet för Ångsös del blir 0,85 revir/km² skogsmark. Vår siffra ligger sålunda mitt i den nedre halvan av intervalliet, vilket kan stämma bra då inte all skogsmark på Ångsö kan klassas som "kattugglelämplig". Arten är beroende av hålligheter i träd, oftast äldre lövträd, för sin häckning och är därmed starkt knuten till sådana områden. Mer homogena barrträden undviks därför så länge inte lämpliga boplatser erbjuds, t ex i form av holkar (Mikkola 1983). Detta kan tydligen ses på vårt material, förekomsten av kattuggla sammanfaller med förekomsten av äldre lövträd f f a ekar medan barrträden på södra Ångsö ratas. Sammanfattningsvis tycker jag ovanstående tåknexempel visar att vårt resultat förefaller rimligt. Fortsatta studier krävs dock för att vi ska bli helt säkra.

Martin Green